

Inštitút pre výskum
práce a rodiny

BULLETIN

DECEMBER 2020

VOL. 1 ISSUE 5

ROMAN JOCH

CHUDOBA, BABIČKA, NÁMORNÁ PECHOTA A KULTÚRA

Chudoba, babička, námorná pechota a kultúra

Roman Joch

(autor je riaditeľ Inštitútu pre výskum práce a rodiny)

Recenzia

J. D. Vance, Hillbilly Elegy, Harper, 2016.

J. D. Vance: „Americká elegie“, Argo, 2018.

Hillbilly Elegy, filmová spoločnosť Netflix, november 2020.

Aké ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny je najlepšie? Ktorá jeho politika dostane ľudí z chudoby a privedie ku zmysluplným životom a prosperite?

Ako hľadať odpovede na tieto otázky? Kde začať? Možno tak, že by sme si prečítali knihu „Americká elégia“ od autora menom J. D. Vance. V češtine ju vydalo vydavateľstvo Argo v roku 2018, pôvodne vyšla v USA v roku 2016 ako *Hillbilly Elegy* vo vydavateľstve Harper; a pod týmto názvom filmová spoločnosť Netflix tento rok v novembri natočila aj film, ktorý mieri na Oscara, výročnú cenu Americkej filmovej akadémie (pravdepodobne ju získa herečka Glenn Close, ktorá hrá babičku).

Žartujem? Vôbec nie. J. D. („Džejdý“) Vance je ročník 1984. V USA jeho kniha vyšla v júni 2016 a už o mesiac neskôr bola v rebríčku *New York Times* bestsellerom č. 1. Zostala v ňom niekoľko mesiacov, aby sa v januári 2017 opäť vyšplhala na miesto prvé. Vance v knihe popisuje svoje hororové detstvo v belošskej chudobnej rozvrátenej rodine a nepravdepodobnú cestu k absolvovaniu právnickej fakulty Yaleovej univerzity, k prosperite (a bohatstvu). Je úvahou nad príčinami chudoby v dnešnej Amerike, nešetří demokratov ani republikánov, a naznačuje cestu, ako sa z chudoby vymaniť.

Kniha spôsobila v lete 2016 v Amerike šok. A svoj druhý vrchol zažila o niekoľko mesiacov neskôr, keď ju masovo čítali novinári, šéfredaktori, politickí konzultanti, sociológovia i kultúrni antropológovia ako zdroj informácií i vysvetlenia, prečo chudobní belosi, ktorí celý život volili Demokratickú stranu, vrátane toho, že dvakrát dali hlasy Barackovi Obamovi, v roku 2016 po prvýkrát volili republikána, a to nie republikána typického, ale naopak, toho najviac netypického – Donalda Trumpa. Inými slovami, tá kniha je štúdiou o tom, prečo Trump pred štyrmi rokmi vyhral. A ako som už uviedol, spoločnosť Netflix teraz v novembri predstavila film, zobrazujúci jej obsah a príbeh, ktorý má ambíciu dostať Oscara.

Džejdýho rodina pochádzala zo štátu Kentucky, z regiónu Apalačských hôr, zo subkultúry škótskych Írov (potomkov protestantských Škótov, ktorých Angličania v 18. storočí presídlili do Ulsteru, Severného Írska, aby tam prečísľili pôvodných katolíckych Írov; ich potomkovia sa potom usadili v Amerike v oblasti Apalačských hôr.) Oblasť Apalačov a subkultúra ich horalov bola vždy a dodnes je neuveriteľne chudobná. Dobre ich popisuje film „Baníková dcéra“ (1980) o speváčke Lorette Lynn. Pretože sú chudobní belosi aj málo vzdelaní, hovorí sa im *hillbillies*, čo znamená „vidiecki zaostanci“. Je to jediná americká etnicko-rasová skupina, ktorou beloší pokrokoví, osvietení, bohatí, vzdelaní liberáli otvorene pohrdajú a nehanbia sa za to.

Po druhej svetovej vojne sa Džejdýho dedko a babička (teenagerka babička bola tehotná), rovnako ako aj ďalší horali, sťahovali za pracou do tovární vo vtedajšieho priemyselného, dnes hrdzavého pásu Ameriky – území na severovýchode a strednom východe USA okolo Veľkých jazier, do priemyselných miest v štátoch, v ktorých v roku 2016 prekvapujúco vyhral Trump a tým pádom vyhral aj voľby. Džejdý vyrastal v meste v štáte Ohio, kde dedko pracoval v oceliarni. Na prácu bol hrdý; potom sa stal alkoholikom a s babičkou sa rozišli. Na staré kolená prestal piť, kúpil si domček v ulici oproti babičke a s ňou aj s Džejdým mal dobré vzťahy.

Babička je ústrednou postavou Džejdýho rodiny. Hrdá horalka, ktorá fajčí mentolky, nadáva ako grobian a nemá ďaleko od strieľania z pušky. Prvého človeka takmer zastrelila, keď mala dvanásť rokov; videla, ako sa dvaja chlapci snažia jej rodine ukradnúť kravu. Vzala pušku, strelila do nich, jedného trafila do nohy, druhý s autom utiekol. K tomu na zemi prišla, priložila mu pušku k hlave a chcela ho doraziť. Na poslednú chvíľu k nej priskočil jej starší brat a zabránil jej to urobiť. Keď niekomu povedala: „Nerob to, lebo ťa zastrelím!“, veril jej každý. Táto babička – a námorná pechota – Džejdýho zachránili.

Jeho mamka tiež otehotnela ako teenagerka a mala dve deti: dcéru Lindsey a o päť rokov mladšieho Džejdýho. V jej živote sa chlapi sriedali ako na turnikete (tak to popísal Džejdý). Celkovo bola päťkrát formálne vydatá a medzi tým mala tucet vzťahov s inými mužmi. Žiadny jej vzťah nevydržal dlho; buď muži opustili ju alebo ona ich. Tie rozchody boli búrlivé, s hádkami a hádzaním tanierov. Bola z toho nešťastná a snažila sa svojim deťom zaistiť stálosť a rodinu. Nešlo to. Džejdý a sestra Lindsey vyrastali bez otca, respektíve so seriálovou (v krátkych dieloch) sa sriedajúcim množstvom „otcov“, čo je to isté. Deti boli nešťastné a Lindsey bola Džejdýho najlepšou kamarátkou.

To nebolo to najhoršie; matka si časom vytvorila závislosť na návykových látkach, najprv na liekoch, potom na heroíne. Raz sa pokúsila v aute zabiť seba i Džejdýho; niekoľkokrát ju zadržala a zatkla polícia. Opakovane podstupovala liečenia, aby si odvykla od závislostí. V takom hororovom prostredí deti vyrastali.

Záchranu a zázemie im poskytli dedko a predovšetkým babička. Lindsey sa skoro vydala, ale na rozdiel od matky mala stabilné, šťastné a spokojné manželstvo. Keď Džejdý žil s matkou, zle sa učil, mal veľmi zlé známky a takmer strednú školu nedokončil. Presťahoval sa k babičke a to ho zachránilo. Dávala mu peniaze, ale chcela, aby jej pomáhal v domácnosti, dobre sa učil a cez prázdniny si zarábal ako brigádnik pri pokladnici v supermarkete. A tam si všimol, že s vládou sociálnou politikou je niečo v neporiadku: on, ktorý pracoval a sociálnu podporu nepoberal, si nemohol dovoliť kúpiť mobilný telefón, aj keď zákazníci, platiaci pri pokladni, ktorí žili zo sociálnej podpory, mobily mali.

Po skončení strednej školy Džejdý urobil druhé najlepšie rozhodnutie svojho života (prvým bolo presťahovanie sa od mamky k babičke) – vstúpil do armády, k námornej pechote. Výcvik bol tvrdý, ale naučil ho byť zodpovedným. Služba v Iraku, nejaké nasporené peniaze – a aj dobré rady od veliteľov – aký typ auta si kúpiť, kde si na naň požičať peniaze (najprv si chcel v komerčnej poisťovni požičať na úrok 21 %, veliteľ ho však poslal do poisťovne pre vojakov, ktorá požičiavala na 8 %-ný úrok). Do tej doby vôbec nevedel, čo je a čo nie je primeraná úroková sadzba, a ani nepoznal skutočnú hodnotu peňazí.

Potom štátna vysoká škola v jeho domovskom štáte Ohio, po nej sa rozhodol študovať právo. Prečo právo? Z nijakého zvláštného dôvodu, len preto, že vedel, že právnici a lekári majú vysoké platy a veľa peňazí. Podal si prihlášku na právnické fakulty Harvardu a Yaleu (prvá a druhá najprestížnejšia univerzita v USA a na svete) a pritom ani nečakal, že ho prijmú. Potom však prišiel telefonát z Yale, že je nielen prijatý, ale pretože je chudobný, dostane aj štipendium.

Yale bola úplne iný svet, než aký Džejdý doteraz poznal. Nielen že sa naučil, ktorý príbor patrí ku ktorému jedlu pri viacchodových večeriach, ale pochopil i význam zdravej výživy a zdravého životného štýlu. Na univerzite sa zoznámil aj so svojou životnou láskou, dnes manželku Ushou, dcérou imigrantov z Indie. Bol šokovaný, že v jej rodine sú ľudia na seba láskaví a navzájom na seba nekričia. Naučil sa v sebe potláčať svoj horalský hnev. V dobe vydania knihy žil s Ushou v San Franciscu a pracoval ako právnik pre investičnú firmu Petra

Thiela v Silicon Valley. Usha potom pracovala pre predsedu Najvyššieho súdu USA (teraz majú dvoch malých synov).

Z chudobného bohatým...

Džejdý zažil život z oboch strán a preto sú na jeho knihe najcennejšie jeho úvahy o príčinách chudoby a o tom, čo ľudí v chudobe uväzňuje a ako sa z nej vymaniť. Prichádza k záveru: rozhodujúce sú kultúra komunity, životný štýl a rodina. Vládna politika môže sociálne postavenie človeka ovplyvniť len veľmi málo, niekedy ho dokonca zhorší, ale najviac o ňom rozhoduje to, ako ľudia žijú.

J. D. Vance uvádza, že ľudia, ktorí sa narodia do vyššej strednej triedy, sú od malička vychovávaní k tomu, aby žili zdravým životným štýlom. Nenapadne ich jesť vo fastfoode, kupujú si zdravé potraviny. Ľudia z jeho prostredia, chudí belosi z Apalačia, nič iné ako fastfood nepoznajú. Všade vidia rozbité a hádajúce sa rodiny, rodičov bez práce a epidémiu návykových látok. Ich životný štýl ich udržiava v chudobe. Zmieňuje príklady: mladý muž má tehotnú priateľku, do práce chodil opakovane neskoro (ak vôbec) – až z nej bol vyhodnený. Sťažuje sa, že za to môže „obamovská ekonomika“. Mladá žena, slobodná matka, trávi celý deň pred televíziou. Jej synček, ktorého si obľúbila Džejdýho babička, chodil za ňou, aby mu vymenila plienku alebo dala najesť...

Za chudobu týchto ľudí nemôžu Obama, kapitalizmus, demokrati, republikáni, či Číňania („ktorí nám berú prácu...“). Môžu si za to sami, môže za to ich deštruktívny životný štýl. Džejdý by dopadol rovnako, keby nemal babičku, ktorá mu poskytla útočisko, a námornú pechotu, ktorá z neho urobila zodpovedného človeka.

Problém chudoby nie je primárne ekonomický, sociálny a ani politický; je kultúrny. Chudoba nie je o stave konta, ale o stave ducha a životného štýlu. Podľa skúseností J. D. Vancea – a empirických štatistik – najväčšou prevenciou spoločenských patológií je vyrastať v stabilnej úplnej rodine s matkou a otcom. Deti, ktorým sa to pošťastilo, vyhrali v lotérii života – bez ohľadu na svoju rasu, etnický pôvod či sociálne postavenie. Úspešný boj proti chudobe musí obsahovať úsilie za vytvorenie a udržanie stabilných rodín, dôraz na vzdelanie a vedenie mládeže k pracovitosti.

A tým sa dostávame k sľúbeným radám ministerstvu. Ako definovať vynikajúce ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny? Ako to, ktoré sa snaží, aby bolo potrebné čo najmenej.

Ako to? Najlepší učiteľ je ten, ktorý vyškolí žiakov tak, že už ho nebudú potrebovať. Najlepší lekár je ten, ktorý vylieči pacienta tak, že ho už potrebovať nebude (bude potrebovať iného, až ho napadne iná choroba, mrcha). Najlepšia armáda je tá, ktorá bojovať nemusí, pretože je taká silná, že žiadny potenciálny nepriateľ si na jej krajinu zaútočiť – či ju uraziť – netrufne, skrátka si to nedovolí.

Rovnako tak najlepšie ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny je to, ktoré zníži dôležitosť a potrebu svojho ministerstva, pretože ľudia prácu mať budú a sociálnu podporu potrebovať nebudú.

To znamená prestať dotovať deštruktívne životné štýly a naopak podporovať kultúru pracovitosti, nezávislosti na štáte, dôrazu na vzdelanie detí, teda súdržných a stabilných rodín s matkou i otcom.

Šťastné a veselé Vianoce, ako aj všetko najlepšie v novom roku 2021.

Ďalšie informácie o IVPR získate na webových stránkach
www.ivpr.gov.sk

Vydáva Inštitút pre výskum práce a rodiny,
Špitálska 25, 27, 812 41 Bratislava
ivpr@ivpr.gov.sk, www.ivpr.gov.sk
NEPREDAJNÉ